

ARAŞTIRMACILARIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Gazete Koleksiyonlarındaki Manzara

Türkiye’de araştırma yapmanın ne kadar zor olduğu malûmdur. Bu güçlüklerin başında bir yandan gerekli araştırma fonları ve maddi bursların yetersizliği veya hiç mevcut olmaması, diğer yandan bilgiye erişmekte yaşanan güçlükler ve kimi hallerde bilgiye erişememenin imkânsızlıkları gelir. Örneğin Batı âleminde basının en önde gelen gazete koleksiyonlarının konularına göre tasnif edilmiş dizinleri gazetenin yayına başladığı ilk yıldan itibaren mevcuttur. Bu yüzyıllık maziye sahip gazeteler için de geçerlidir. Türkiye’deki araştırmacılar için böyle bir durumun hayal edilmesi dahi imkânsızdır. Türkiye’de günler, aylar, yıllar boyunca gazete koleksiyonlarını sayfa sayfa çevirip aradıkları konular hakkındaki yazıları tespit etmeye çalışan araştırmacılar her şeyden önce herhangi bir gazetenin eksiksiz bir koleksiyonuna hiçbir zaman erişememektedir. Bir gazetenin tamamını değilse bile önemli bir kesidini okumak için muhtemelen en az üç ilâ dört veya daha fazla kütüphaneyi dolaşmaları şarttır. Dahası aradıkları konuyu tespit etmenin ne kadar dikkat ve kuvvetli bir algılama ve tarama melekesi istediğini de sadece araştırma yapanlar bilir. Halbuki bu tür şahsi melekeler gerek olmadan konularına göre ayrıntılı tasnif edilmiş gazete dizinleri mevcut olsa araştırmacıların verimi olağanüstü artacaktır. Bugün Batı âleminin herhangi bir büyük kütüphanesinde belli başlı gazetelerin dizinleri açık raflarda mevcuttur. Dizinlerde sadece ilgili haberin tarihi değil, haberin hangi sayfa ve sütunda yer aldığı bilgisi de mevcuttur. Bunun Türkiye’de yapılması mümkün müdür? Gerekli maddi fonlar veya teknoloji mevcut mudur? Bu sorulara getirilecek cevaplar elbette olumludur. Bunu gerçekleştirmek imkânsız değildir. Gerekli maddi fonlar ve teknoloji mevcuttur. Eksik olan ise bunu gerçekleştirecek iradedir. 1980 sonrasında teknik altyapıya olağanüstü yatırım yapan Türk medya sektörü bilgi çağını yakalamakla övünmektedir. Ancak bu çağın ayrılmaz bir parçası olan bilgi destekli araştırmaya ise bir kuruluş dahi ayırmaya niyeti yoktur. Öyle bir niyeti olsaydı hiç gecikmeden bugünden başlayıp geriye doğru gazetelerin dizinleri hazırlamaya veya hazırlayabilecek altyapıya sahip şirketlere bu projeyi ihale etmeye başlardı. Dahası gazete arşivini kompakt disklere yükleyip ücreti mukabilinde ilgili kurum ve/veya şahıslara satabilirdi. Ancak bu alanda en ufak bir adım atılmamıştır. Atılacağına dair de ufukta herhangi bir emare gözükmemektedir. Bu alanda herhangi bir atılım

yapılmayınca da yayınlanan araştırmaların çoğu zaman çok fazla derinliği olmayan sıradan ve yavan ürünler olmasına da şaşmamak gerekir.

Sürelili Yayınlarıdaki Durum

Gazete koleksiyonları taramada dizin eksikliğinin yarattığı zorluklardan sonra bu kez süreli yayınlara değinmek istiyorum. Batı âleminde dizinlerin hazırlanması süreli yayınlar için de geçerlidir. Batı'da kimi süreli yayınların yüz seneye varan geçmişleri olmasına rağmen Türkiye'de maalesef bu kadar uzun bir geçmişe dayanan ve halen yayınlanmakta olan süreli yayınlar fevkâlade azdır. Hal böyle olmasına rağmen gazetelere göre hazırlanması daha kolay olan konularına göre tasnif edilmiş dizinler süreli yayınlar için dahi mevcut değildir. Buna karşılık halen yaşamlarını sürdüren ve referans niteliği taşıyan birçok süreli yayın zaman zaman geçmişe dönük dizinler yayınlamaktadır. Bu kutlanacak bir tavidir. Gönül arzu eder ki bu azami sayıda süreli yayın için geçerli olsun. Ancak arzunun gerçeğe dönüşebileceği konusunda pek fazla ümitvar olmak için ortada bir sebep yok... Bugün merkez mecradaki medyada yer alan ve en fazla 10-15 yaşında olan dergilere bakmak yeterlidir. Hiçbirinin herhangi bir dizini mevcut değildir. Geçmişin en önde gelen siyaset ve güncel haber dergilerinden *Akis*, *Hayat*, *Yankı*, *Nokta*, *Yön*, *Forum*, *Ant*, vb. dergilerin ne dizinleri, ne de kompakt disklerle kaydedilmiş arşivleri mevcuttur. Buna karşılık TÜSTAV'ın *Atılım* (1974-1987), *Yeni Yol* (1987-1988) ve *Adımlar* (1989-1991) dergi koleksiyonlarını kompakt disklerle yüklenmiş olarak satışa sunması ise takdir edilecek ve örnek alınacak bir davranıştır.

İstanbul kütüphanelerinde mevcut gazete ve dergi koleksiyonları konusunda yüzleşilen bir diğer sorun taşrada yayınlanan gazete ve dergilerin mevcut olmamasıdır. İstanbul'daki kütüphanelerin depolama imkânları seksenli ve doksanlı yıllarda yaşanan dergi ve gazete patlamasıyla baş edemeyecek durumdadır. Bu nedenle taşrada yayınlanan ve Basma, Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ne gönderilen dergi ve gazetelerin değil ciltlenerek tasnif edilmeleri, balyalar halinde depolanmaları için dahi yeterli yer yoktur. Bu durumda birçok kütüphane taşra yayınlarını ya tasnif etmeden paketler halinde muhafaza etmekte veya hamura dönüşmesi için SEKA'ya yollamakta. Her iki halde de içler acısı bir manzarayla karşı karşıyayız.

Kütüphanelerde Mevcut Sorunlar

Batı âleminin ve ABD'nin devlet ve özel kütüphanelerinde okurların talep edebilecekleri kitap veya süreli yayın sayısı hiçbir şekilde sınırlı değildir. Okur kitaplara aynı gün iade etmek zorunda olmayıp 3 ila 4 gün boyunca okurlara ayrılan raflarda saklama hakkına sahiptir. Belli başlı referans yayınları, Türkiye'de olduğu gibi sadece harcı âlem ansiklopedi ve sözlüklerle sınırlı olmayıp biyografi ve tarih kitaplarını da kapsayan, son derece geniş bir külliyat olmuştur ve açık raflarda mevcuttur. Okurlara hizmet verme saatleri haftanın belli günleri 21.30'a kadar uzanır. Velhasıl Batı âleminde kütüphaneler okurların ve araştırmacıların yaşamlarını kolaylaştırmak için en mükemmel hizmeti vermeye uğraşmaktadır. Türkiye'ye gelince. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi istisnası dışında böylesi kolaylıklara rastlamak mümkün değildir. İstenebilecek kitap ve süreli yayın sayısı son derece kısıtlıdır. Açık raflardaki referans eserleri, sözlük, kronoloji ve ansiklopedilerle kısıtlıdır. Velhasıl Türkiye'de araştırmacı olmak için gerçekten sabır, tevekkül ve uzun bir ömüre ihtiyaç vardır.

Kaynakça, Biyografi ve Veri Tabanları Eksikliği

Dizinler konusundan bir an için uzaklaşıp kaynakça ve biyografi alanlarına bir göz atalım. Her ne kadar son yıllarda biyografi alanında gözle görülür derecede bir artış varsa, otobiyografi ve nehir-söyleşiler ile bu alan zenginleşmekteyse de bundan yola çıkıp biyografi konusunda herhangi bir eksikliğimizin mevcut olmadığı sonucuna varmak için fevkâlade hayalperest olmak gerekir. Gerek siyaset, gerek ticaret ve sanayi, gerekse fikir hayatımızın önde gelen isimleri için hazırlanmış ciddi, dört başı mamur biyografiler son derece azdır. Halbuki gene Batı âleminin kütüphanelerinde kamuoyununun tanıdığı isimlerin tamamı için kısa ansiklopedi maddeleri veya bir sayfalık metinler halinde asgari biyografi bilgileri mevcuttur. Bunu yayınlayan da kimi zaman *New York Times* gibi tanınmış gazetelerdir.

Kütüphanelerin, araştırma kurumlarının ve araştırmacıların en önemli el kitaplarından biri olan kaynakça ve veri tabanları alanlarında da manzara son derece karamsardır. Kaynakçaların mevcut olmadığı bir ortamda araştırmacılar âdeta karanlıkta el

yordamıyla yollarını bulmaya çalışmaktalar. Günümüzde Millî Kütüphane'nin Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık Ltd. Şti.'ne hazırlattığı *Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası 1923-1999* ve *Eski Harfli Türkçe Eserler Bibliyografyası (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986* bibliyografyaları ile YÖK, üniversite kütüphaneleri ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nin siber âlemdeki katalogları dışında veri tabanlarına rastlamak oldukça zordur. Bugün yurtdışına gitmek için gerekli maddi imkânlara sahip olmayan Türk araştırmacıları için erişebilecekleri veri tabanları maalesef sadece sanal âlemin arama motorlarıdır.

Devlet ve Kamu Kurumları Arşivleri

Doç. Dr. Engin Berber'in Milli Arşivler ve sunduğu imkânlar konusundaki değerli makalesinde¹ değinilen arşivlerin, tasnifi ve kataloglamanın devam etmesi gibi teknik nedenlerden ötürü devlet ve kamu kurumlarının arşivlerinden faydalanmak bazı güçlükleri aşmak kaydıyla mümkündür. Her ne kadar T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri belgeleri tasnif ederek araştırmacılara açmaya devam etmekteyse de bu yeterli değildir zira tasnifi tamamlanmamış belge sayısı çok fazladır. Dahası Dışişleri Bakanlığı gibi kimi Bakanlık arşivleri her ne kadar Cumhuriyet Arşivleri'ne devredilmişlerse de tasnifleri sona ermediğinden bu arşivlerden istifade etmek mümkün değildir. Emekli büyükelçi Bilâl Şimşir'in yayınladığı değerli araştırmalarını da Dışişleri Bakanlığı Arşivleri'nden faydalandığı unutulmadığı takdirde, bu bakanlığını zengin arşivinden faydalanabilmek için ön şartını Bakanlık mensubu olmak gerektiği akla gelmektedir. Arşivlere erişme ve belgelerden kopya elde etme zorluğunun en üst düzeyde olduğu resmî kurumlar ise Emekli Sandığı, Cumhurbaşkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Genelkurmay Başkanlığı ve Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) dir. Doç. Dr. Mustafa Budak'ın Türk dış politika araştırmaları için var olan kaynakların bir değerlendirmesini yapan ve envanterini çıkaran makalesinden alıntılanan şu haklı şikâyeti bütün araştırmacıların muzdarip olduğu bir derttir:²

1923 sonrası Türk dış politika araştırmaları için önemli sorunların başında bu dönemle ilgili resmî arşivlerin kapalılığı gelmektedir. Bu arşivler bir an önce dünya standartları ölçüsünde,

¹ Engin Berber, "Ulusal Arşivlerimiz, Araştırmacılar ve Kurtuluş Savaşı Belgeleri Üzerine Bazı Düşünceler", s. 51-72. 1920-21'ler Türkiyesi ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü, TÜSTAV, İstanbul, 2005 içinde.

² Mesut Özcan, "1945 Sonrası Türk Dış Politikası İle İlgili Çalışmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2004, s. 341-355, 338-339.

araştırmacıların hizmetine sunulmalıdır. Ayrıca, bu arşivleri elinde bulunduran kurumlar (Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı gibi) “kurumsal tekelcilik” anlayışından kurtulmalıdırlar. Bu kurumlar, gerekçesi ne olursa olsun hem bu anlayıştan kurtulmalı ve hem de sözkonusu anlayışı besleyen “gizlilik” gerekçesi, dünya ölçüsüne indirgenerek komik durumlara düşmekten kaçınılmalıdır. Aksi halde, dış politika araştırmaları için gerekli arşivlerin kapalılığı ya da sınırlı kullanımı sürdükçe, “Herhalde, Türkiye’nin gizlediği birtakım gerçekler vardır” kanaati, ilim dünyasında geçerli olacaktır. En önemlisi, resmî arşivlerin kapalılığı devam ettiği sürece, yapılan sayısız araştırmaya rağmen gerçek anlamda karşılaştırmalı Türk dış politika araştırmalarını yapmak mümkün olmayacaktır.

EGM Arşivleri konusunda bir başka serzeniş *Toplumsal Tarih* dergisi eski editörü Osman Köker’den gelmekte:

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi’nde araştırma yapma izni almanın güçlüğü bir yana arşivde çalışırken de bazı zorluklarla karşılaşılıyor. Araştırmacıların belgeleri okumaları mümkün oluyor ama fotokopisini almalarına izin verilmediği için not tutmakla yetinmek zorunda kalıyorlar.³

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Arşivleri’nin yakın bir tarihten itibaren arşivlerini araştırmacılara açmaya başlaması ile bu tür şikâyetlerin ortadan kalkacağı ümit edilebilir.⁴ Ancak arşivlerin bir katalogunun mevcut olmamamsı büyük bir eksiklik. MİT Arşivleri’ne gelince... MİT Arşivleri’nde yer alan belge ve fotoğraflar ilk kez şair Necip Fazıl Kısakürek’in yüzüncü doğum yıldönümü vesilesiyle düzenlenen sergide yer aldı.⁵ Ancak bu şaşkırtıcı ve sevindirici gelişmeye rağmen MİT Arşivleri şu an itibariyle araştırmacılara açık değildir.

Arşivler, kütüphaneler, kaynakçalar ve veri tabanları alanında mevcut olan imkânlar böyle olunca Türk araştırmacıları için sadece azim, irade değil, Batı âlemindeki meslektaşları için sorun dahi olmayan “sorunlar” ile baş edecek ek bir irade ve muazzam bir sabır da gerekmektedir.

Akşam-lık, 23 ve 30 Kasım 2003.

³ Osman Köker, “Editörden Sunuş”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 1999, Sayı 62, s. 1.

⁴ Sedat Güneç, “Yakın tarihi Emniyet arşivleri aydınlatacak”, *Zaman*, 23 Aralık 2004.

⁵ “MİT, yıllarca Kısakürek’i takip etmiş”, *Milliyet*, 17 Aralık 2004.